

ON-LINE KURSEVI U VISOKOM OBRAZOVANJU KAO MOGUĆNOST CELOŽIVOTNOG UČENJA NASTAVNIKA

Biljana Lungulov¹, Nataša Papić-Blagojević², Mirko Savić³

¹Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Novi Sad, Srbija

²Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad, Srbija

³Univerzitet u Novom Sadu, Ekonomski fakultet, Novi Sad, Srbija

¹biljana.lungulov@ff.uns.ac.rs, ²npapic.blagojevic@gmail.com, ³mirkosavic69@gmail.com

Kratak sadržaj: Celoživotno učenje i obrazovanje jeste jedan od strateških ciljeva visokog obrazovanja koji je definisan još u začetima Bolonjske reforme, a posebno je aktuelizovan tokom protekle decenije u Evropskom prostoru visokog obrazovanja. U strateškim dokumentima koji su usledili, kao i promenama u obrazovnim politikama i obrazovnoj praksi definisan je cilj da se u Evropi koja je izgrađena na društvu zasnovanom na znanju i ekonomiji, strategije celoživotnog obrazovanja suoče sa izazovima konkurentnosti i upotrebe novih tehnologija, kako bi unapredili socijalnu koheziju, jednake mogućnosti za sve i povećali profesionalni razvoj i usavršavanje. Razvojem i unapređenjem elektronskog učenja i učenja na daljinu, otvaraju se nove mogućnosti za realizaciju ideje celoživotnog obrazovanja. Cilj rada jeste da ukaže na značaj i mogućnosti profesionalnog razvoja nastavnika u sferi strukovnog obrazovanja, kao vida celoživotnog obrazovanja koje se realizuje putem on-line kurseva na univerzitetima i visokim strukovnim školama. Biće predstavljen deo rezultata u okviru Erasmus+ projekta Izgradnje kapaciteta u visokom obrazovanju „Profesionalni razvoj nastavnika strukovnih studija u Rusiji i Srbiji u skladu sa evropskim praksama“, a koji se odnosi na kreiranje on-line kurseva za potrebe celoživotnog obrazovanja i profesionalnog razvoja strukovnih nastavnika.

Ključne reči: On-line nastava, univerziteti, celoživotno učenje, nastavnici, strukovno obrazovanje

ON-LINE COURSES IN HIGHER EDUCATION AS AN OPPORTUNITY FOR LIFELONG TEACHER EDUCATION

Abstract: Lifelong learning and education is one of the strategic goals of higher education, which was defined in the beginnings of the Bologna reform, and has been especially relevant during the past decade in the European Higher Education Area. The strategic documents that followed, as well as changes in educational policies and educational practice, defined the goal that in a Europe built on a knowledge-based society and economy, lifelong learning strategies face the challenges of competitiveness and the use of new technologies to improve social cohesion, equal opportunities for all and increased professional development and training. With the development and improvement of e-learning and distance learning, new opportunities are opening up for the idea of lifelong learning. The aim of this paper is to point out the importance and possibilities of professional development of teachers in the field of vocational education, as an aspect of lifelong learning that is realized through online courses at universities and vocational colleges. Part of the results within the Erasmus + project Capacity Building in Higher Education "Professional Development of Vocational Education Teachers in Russia and Serbia with European Practices PRO-VET" will be presented, which relate to the creation of online courses as a form of lifelong learning and professional development of vocational education teachers.

Key Words: On-line education, universities, lifelong learning, teachers, vocational education

1. UVOD

Reforme u visokom obrazovanju, promene i inoviranje obrazovnih struktura i elemenata obrazovnog sistema, sprovedene tokom protekle dve decenije imale su za cilj „evropeizaciju visokog obrazovanja“ u kontekstu izgradnje Evropskog visokoobrazovnog prostora (EHEA), [1] koja podrazumeva intenziviranje mobilnosti, razvoj kurikuluma, usaglašavanje stečenih kvalifikacija, kompatibilnost studijskih programa, izgradnju mreža visokoškolskih institucija, transnacionalnu saradnju i sl. U tom smislu, prihvaćena je nova filozofija obrazovanja koja je uključivala komplementarne pristupe kao što su globalizacija, internacionalizacija, evropeizacija, informatizacija i standardizacija obrazovanja, sa posebnim osvrtnom na celoživotno učenje i društvo znanja [2].

Pored brojnih ciljeva definisanih u okviru Evropskog prostora visokog obrazovanja koji se prevashodno odnose na efikasnost i konkurentnost visokog obrazovanja, obezbeđivanje kvaliteta obrazovne usluge, povećanje mobilnosti, unapređenje socijalne dimenzije i dr., značajno je istaći i one koji se odnose na razvoj sistema učenja tokom čitavog života, kao sastavnog dela politike i prakse visokog obrazovanja. U skladu sa tim, period od 2010. do 2020. godine bio je posvećen osvarenju brojnih ciljeva ali prevashodno socijalnoj dimenziji visokog obrazovanja i razvoju celoživotnog obrazovanja na univerzitetima u Evropi. Promene su bile usmerene na vrednosti i aktuelne društvene potrebe sa ciljem razvoja sistema celoživotnog obrazovanja, stručnog usavršavanja, sticanja kvalifikacija i

prekvalifikacija, kao i jačanje potencijala svakoga pojedinca i ulaganje u visoko obrazovanje. Takođe, uvođenje on-line nastave i učenja i upotrebe tehnologije u obrazovanju omogućilo je efikasniju, dostupniju i fleksibilniju realizaciju kurseva i nastave koji spadaju u oblike celoživotnog učenja i profesionalnog razvoja. Takvim strategijama i načinom realizacije omogućen je naizmeničan rad i učenje, lakši pristup visokom obrazovanju, kao i veća efikasnost u sticanju potrebnih kompetencija i kvalifikacija i sl.

2. CELOŽIVOTNO OBRAZOVANJE - STRATEŠKI CILJ VISOKOG OBRAZOVANJA U EVROPI

Koncept celoživotnog obrazovanja (*Lifelong Learning* – LLL) prepoznat je kao jedan od značajnih elemenata Evropskog prostora visokog obrazovanja još od 2001. godine potpisivanjem prvih deklaracija i u okviru početnih ministarskih konferencija. Još je na ministarskoj konferenciji održanoj u Pragu 2001. godine posebno istaknut aspekt celoživotnog učenja i obrazovanja i zaključeno je da on predstavlja jedan od fundamentalnih elemenata Evropskog prostora visokog obrazovanja. Tom prilikom istaknuto je da je neophodno da se strategije celoživotnog obrazovanja suoče sa izazovima konkurentnosti i upotrebe novih tehnologija, kako bi unapredili socijalnu koheziju, jednake mogućnosti za sve i povećali kvalitet života [3]. U skladu sa tim, implementacija i razvoj ideje celoživotnog obrazovanja uticala je na sve aspekte Evropskog prostora visokog obrazovanja – programe za mobilnost, on-line učenje i učenje na daljinu, stručno obrazovanje, prepoznavanje stečenih kvalifikacija i sl. Evropska unija je celoživotno obrazovanje identifikovala kao koncept koji zauzima centralnu ulogu u dostizanju i ostvarenju ciljeva Lisabonske strategije, kao i sredstvo koje može da učini Evropsku uniju najkonkurentnijom i najdinamičnijom ekonomijom zasnovanom na znanju u svetu [4]. Međutim, ima i autora koji smatraju da potreba za stalnim usavršavanjem i doživotnim učenjem pojedinca predstavlja rezultat globalne kapitalističke kulture [5].

Tokom narednih godina donet je niz različitih dokumenata, deklaracija, preporuka i rezolucija od strane Evropske komisije i Saveta Evrope kako bi se realizovao Evropski prostor celoživotnog obrazovanja [6][7]. Takođe, Evropski okvir kvalifikacija za celoživotno učenje (*European Qualification Framework for Life Long Learning – EQF for LLL*) koji povezuje sisteme i okvire kvalifikacija različitih zemalja koncipiran je 2006. godine i usmeren je na dva osnovna cilja: promociju mobilnosti građana među različitim zemljama i mogućnost njihovog celoživotnog obrazovanja [6]. Preporuka država članica Evropske unije je da se kvalifikacijski okvir koristi kao alat za upoređivanje nivoa kvalifikacija među različitim sistemima, da promoviše celoživotno obrazovanje i jednake mogućnosti za sve u društvu zasnovanom na znanju, kao i za dalju integraciju evropskog tržišta rada poštujući bogatstvo različitosti nacionalnih obrazovnih sistema [6].

U okviru deklaracije *Bolonjski proces 2020*, donete na ministarskoj konferenciji u Luvenu 2009. godine, pored drugih ciljeva, istaknuta je i potreba za celoživotnim učenjem i obrazovanjem: "U sledećoj deceniji, do 2020. godine, evropsko visoko obrazovanje imaće značajan doprinos u kreiranju Evrope inovativnog i kreativnog znanja. Suočena sa izazovima stareće populacije, Evropa može uspeti u ovom nastojanju samo ukoliko poveća talente i kapacitete svih svojih građana, kao i ukoliko se potpuno uključi u proces celoživotnog učenja" [8]. Tom prilikom definisani su prioritetni ciljevi za period od 2010. do 2020. godine u razvoju visokog obrazovanja koji se posebno odnose na: društvenu dimenziju - pravičan pristup i završetak studija, celoživotno obrazovanje, zapošljivost, učenje usmereno na studenta i nastavnu misiju, mobilnost i dr. [8]. Posebno je elaboriran deo u kome se ističe značaj učenja tokom čitavog života za evropsko društvo: „Šire učešće će se postići i kroz celoživotno učenje kao sastavni deo naših obrazovnih sistema. Celoživotno učenje je predmet načela društvene odgovornosti i kao posledicu ima sticanje kvalifikacija, prošireno znanje i razumevanje, sticanje novih veština i sposobnosti i bogaćenje ličnog razvoja. Celoživotno učenje omogućuje sticanje kvalifikacija kroz fleksibilne puteve učenja, uključujući vanredno studiranje kao i ono zasnovano na radu“ [8].

Međutim, sprovođenje politike celoživotnog učenja zahteva jake partnerske veze između vlasti, visokoškolskih institucija, studenata, zaposlenih i poslodavaca [8]. Uspesne politike celoživotnog učenja bi trebalo da uključe osnovne principe i procedure koje će priznavati ranije učenje na osnovu prethodnih rezultata bez obzira na to da li su znanje, veštine i sposobnosti stečene kroz formalno ili neformalno obrazovanje. U skladu sa tim, celoživotno obrazovanje bi trebalo da bude podržano odgovarajućim organizacionim strukturama i sredstvima [9], kao i da postane značajan princip u kreiranju obrazovne politike, razvoju zapošljavanja, i prosperiteta pojedinca i zajednice.

U Srbiji je Strategijom razvoja obrazovanja do 2020. godine predviđen razvoj sistema celoživotnog učenja, koji se pored ostalih oblika odnosi i na "obrazovanje odraslih radi sticanja ključnih kompetencija definisanih evropskim okvirom kvalifikacija i celoživotno učenje" [10]. Predviđene akcije podrazumevaju razvijanje mreže pružalaca usluga celoživotnog učenja kroz formalni i neformalni sistem obrazovanja. Definisane mere se između ostalog odnose i na razvijanje ponude profesionalnog usavršavanja kroz programe kratkih kurseva i obuka na visokoškolskim ustanovama kojima se omogućavaju fleksibilni načini učenja, kao i razvijanje programa celoživotnog učenja na daljinu i elektronskog učenja [10]. U tom smislu su ustanove visokog obrazovanja prepoznate kao važni centri razvoja i unapređenja sistema celoživotnog učenja, posebno onih oblika koji se odnose na profesionalni razvoj i stručno usavršavanje odraslih i to putem on-line kurseva i učenja na daljinu.

3. ON-LINE KURSEVI KAO OBLIK CELOŽIVOTNOG OBRAZOVANJA I USAVRŠAVANJA STRUKOVNIH NASTAVNIKA

Kao jedan od glavnih strateških ciljeva [10], navedena je i potreba za uspostavljanjem sistema stručne i pedagoške obuke i usavršavanje nastavnog strukovnog kadra. U tom smislu, predviđene su između ostalog, strateške politike, mere i akcije usmerene na izgradnju nacionalnog sistema profesionalnog razvoja nastavnika za sve nivoe obrazovanja [10]. Međutim, na osnovu podataka i analiza [11], može se zaključiti da još uvek nisu ostvareni postavljeni ciljevi, i da u oblasti razvoja nastavničkih kompetencija nema novih programa niti politika. Imajući to u vidu, cilj projekta „Profesionalni razvoj nastavnika strukovnih studija u Rusiji i Srbiji u skladu sa evropskim praksama“ (Professional Development of Vocation Education Teachers in Russia and Serbia with European Practices PRO-VET) usmeren je na identifikovanje potreba nastavnika strukovnih škola za profesionalnim usavršavanjem i razvoj programa obuke kako bi se unapredile nastavničke kompetencije.

Rezultati istraživanja [12] koje je sprovedeno u okviru ovog projekta ukazuju da je izuzetno mali procenat (2,4%) nastavnika učestvovao u nekom vidu onlajn obuke i programu profesionalnog razvoja što implicira da se većina nastavnika, ukoliko se i opredeli za neki vid usavršavanja, usmerava na programe koje se odvijaju u realnim okolnostima. Potreba za sve većom digitalizacijom nastavnog procesa i ovladavanjem savremenim alatima učenja, deo su Strategije razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. god., a izvesno je da će biti jedan od značajnijih delova Strategije razvoja obrazovanja u Srbiji do 2030. godine, čije se objavljivanje očekuje u narednim mesecima. Prateći dokument pomenute Strategije [13] kreiran je sa ciljem da podrži nastavnike iz sistema obrazovanja u Srbiji u procesu integracije digitalnih sadržaja u svakodnevnu praksu. Prepoznajući potrebe razvoja digitalnih kompetencija nastavnika, učesnici na projektu sa visokoobrazovnih institucija na teritoriji Republike Srbije, razvili su tri onlajn kursa kako bi strukovnim nastavnicima omogućili profesionalni razvoj i celoživotno učenje iz oblasti (1) pedagoških nauka i pripreme i organizacije nastave, (2) razvoja opštih kompetencija za uspešnu i kvalitetnu saradnju i rad u timu i (3) informatičkih veština i upotrebe savremene tehnologije u nastavi.

Svaki od kurseva razvijen je pod mentorstvom partnerskih projektnih institucija, a u skladu sa dobrom evropskom praksom. Predviđena dinamika realizacije onlajn kurseva je 72 sata, odnosno šest radnih nedelja, što će nastavnicima omogućiti veću fleksibilnost, manje finansijske troškove, saradnju sa nastavnicima iz drugih gradova i drugih strukovnih škola i kontinuirano praćenje rada i komunikaciju sa realizatorima obuke. Svaki od pomenutih kurseva sadrži šest tematskih jedinica koje su kroz teorijski okvir i praktične primere, praćene tutorijalima i video materijalima, razvijene u okviru obrazovne platforme Moodle. Kako bi se obezbedila dinamika pohađanja kursa, kao i interaktivan rad sa polaznicima, predviđeno je da se svake nedelje održavaju onlajn sastanci radi razmene mišljenja, izrade nedeljnih zadataka i lakšeg savladavanja materije predviđene silabusom kursa. Od nastavnika-polaznika kurseva očekuje se da izvrše evaluaciju kurseva i to kroz četiri faze: (1) procenu reakcija polaznika kursa, (2) evaluaciju učenja učesnika, (3) evaluaciju prenosa znanja, i (4) procenu organizacionog uticaja. Sadržaj evaluacionih upitnika polaznicima će biti dostupan već na početku kursa, kako bi im tokom realizacije poslužio kao vodič kroz pitanja koja će se na kraju evaluirati.

U cilju unapređenja sadržaja kurseva, predviđene su dve faze testiranja, alfa i beta, kako bi se na osnovu mišljenja polaznika postavljeni onlajn materijali dodatno razvili. Da bi se obezbedio kvalitet i relevantnost rezultata dobijenih tokom procesa testiranja, kroz početno alfa testiranje, na svakom kursu pojedinačno, treba da prođe najmanje 15 nastavnika iz različitih oblasti i sa različitih obrazovnih institucija. Njihovo mišljenje će se posebno valorizovati, a dobijene sugestije implementirati u postojeće materijale. Krajni cilj je da onlajn programe obuke, tokom trajanja projekta, pohađa najmanje 250 strukovnih nastavnika različitih zvanja i godina staža. Fokus je proširen ne samo na nastavnike visokih strukovnih škola, već i na nastavnike srednjih stručnih škola imajući u vidu da je, prema sprovedenom istraživanju [14], samo 24% nastavnika u srednjoškolskim ustanovama bilo uključeno u neke vidove kolaborativnog učenja kroz primenu novih tehnologija. Namera je da se sa realizacijom kurseva nastavi i po okončanju trajanja projekta, kako bi i drugim nastavnicima iz domena visokog strukovnog i srednjeg stručnog obrazovanja bilo omogućeno da razviju i unaprede znanja i veštine koje su im neophodne u svakodnevnom izvođenju nastavnog procesa.

Primeri dobre prakse partnerskih institucija na projektu iz zemalja kao što su Finska, Nemačka, Irska i Holandija, kao i jasni ciljevi definisani u, i dalje aktuelnoj, Strategiji razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. god., ukazali su da je potreba za digitalizacijom nastavnog procesa sastavni i neophodan deo modernog obrazovnog sistema. Koristeći savremene alate, obrazovnu platformu Moodle, aplikacije Microsoft Teams i Zoom, kao i inovativne nastavne tehnike podržane video materijalima, realizatori kurseva sa univerziteta i visokih strukovnih škola omogućiće nastavnicima iz visokog strukovnog i srednjeg stručnog obrazovanja da savladaju teme od interesa, ali i ovladaju upotrebom digitalnih tehnika i alata koje će nadalje moći da koriste u redovnim nastavnim i radnim aktivnostima.

4. ZAKLJUČAK

Evidentno je da se u situaciji sve brže digitalizacije društva i dolaska do novih saznanja, ne može očekivati da nastavnici jednom usvojena znanja koriste tokom čitavog života. Sposobnosti i kompetencije za kontinuirani profesionalni razvoj i stručno usavršavanje, napredovanje i ulaganje u svoje potencijale, postaju izuzetno značajne, posebno u kontekstu strukovnih nastavnika, koji imaju bliskiji kontakt sa privredom u odnosu na ostale nastavnike u obrazovnom sistemu. U skladu sa drugačijim potrebama studenata (koji često imaju i naprednija znanja od svojih nastavnika u oblasti informacionih tehnologija), razvojem i inoviranjem nastavnog procesa, on-line nastave i učenja, povezivanja sa privredom i razvoja teorijskih i praktičnih znanja, strukovni nastavnici su pred izazovom i neophodnošću za stručnim i profesionalnim razvojem iz oblasti upotrebe nove tehnologije, pedagoških kompetencija koje se odnose na planiranje i realizaciju nastave, kao i razvoja opštih kompetencija za rad u zajednici i timu. Takva situacija pred ustanove visokog obrazovanja postavlja nove zahteve i akcenat stavlja na razvijanje kompetencija za učenje tokom čitavog života, što bi trebalo da predstavlja jedan od ključnih ishoda visokog obrazovanja. Aktuelizuje se potreba razvoja adekvatnih kompetencija za život i rad u društvu znanja, prilagodljivost promenljivim uslovima koje diktiraju trendovi u razvoju obrazovanja i inoviranja nastave, razvoj nauke, tehnike i tehnologije i dr.

U skladu sa tako postavljenim načelima i ciljevima evropskog društva znanja, odgovornost se prenosi na svaku zemlju, nacionalnu obrazovnu politiku i svaku pojedinačnu ustanovu da svoj rad, ciljeve i nastojanja usmere i ka razvijanju programa učenja tokom čitavog života. Time bi koncept celoživotnog učenja postao vodeći princip i integralni deo nacionalnih i internacionalnih obrazovnih politika. Takav sistem bi trebalo da omogući svakom nastavniku da se uključi u proces daljeg sticanja znanja, veština, kvalifikacija, usavršavanja i unapređivanja sopstvenih kompetencija i profesionalnog iskustva.

Zahvalnost: Rad je nastao kao rezultat rada na projektu Erasmus+ KA2 Izgradnje kapaciteta u visokom obrazovanju „Professional Development of Vocation Education Teachers in Russia and Serbia with European Practices PRO-VET“, EACEA 598698-EPP-1-2018-1-FI-EPPKA2-CBHE-JP, finansiranog i podržanog od strane Erasmus+ programa Evropske unije i sufinansiranog od strane Pokrajinskog sekretarijata za finansije.

5. LITERATURA

- [1] de Wit, Hans, European Integration in Higher Education: The Bologna Process Towards a European Higher Education Area. In James J. F. Forest & Philip G. Altbach (Eds.), *International Handbook of Higher Education* (pp. 461-482). Dordrecht: Springer, 2007.
- [2] Hrvatić, Neven, Interkulturalna pedagogija: nove paradigme. *Pedagogijska istraživanja*, 4(2), 241 – 254, 2007.
- [3] *Prague Communiqué*, 2001. http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/PRAGUE_COMMUNIQUE.pdf
- [4] *Guide to The Bologna Process*, 2005. <http://www.unl.pt/data/qualidade/bolonha/guide-to-the-bologna-process.pdf>
- [5] Jarvis, Peter, *Democracy, Lifelong Learning and the Learning Society - Active citizenship in a late modern age (Lifelong Learning and the Learning Society)*. New York: Routledge, Taylor and Francis Group, 2008.
- [6] *The European Qualifications Framework for Lifelong Learning – EQF*, 2008. http://ec.europa.eu/eqf/documentation_en.htm
- [7] *Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning, Official Journal of the European Union*, 49, 10-15. 2006. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2006.394.01.0010.01.ENG
- [8] *Leuven & Louvain-la-Neuve communiqué*, 2009. http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique%C3%A9_April_2009.pdf
- [9] Gajić, Olivera, Lungulov, Biljana, *Kompetencije za učenje tokom života: nužni ishodi visokog obrazovanja*. XVIII skup Trendovi razvoja - Internacionalizacija univerziteta, Kopaonik, 27.02.-01.03.2012.
- [10] *Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine*, Službeni glasnik RS, broj 107/2012.
- [11] *Izveštaj o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije razvoja obrazovanja do 2020. godine*. <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2018/08/AP-SROS-IZVESTAJ-15jun.pdf>
- [12] Papić-Blagojević, Nataša, Lungulov, Biljana, Milišić, Nela, *Profesionalno usavršavanje nastavnika visokih strukovnih škola-mogućnosti razvoja kroz projekte izgradnje kapaciteta*. XXVI skup Trendovi razvoja – Inovacije u modernom obrazovanju, Kopaonik, 16.02.-19.02.2020.
- [13] *Okvir digitalnih kompetencija, Nastavnik za digitalno doba*, 2017. <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2017/04/Okvir-digitalnih-kompetencija-Final-1.pdf>
- [14] Maksimović, Iskra, *Continuing professional development for vocational teachers and trainers in Serbia*, European Training Foundation, 2016. https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/m/A87A22FCE871D3C2C1257FCD005F8D23_CPD%20Serbia.pdf